

**Seniorzy zależni —
użyteczne szkolenia
dla kadr kultury**

— podsumowanie
projektu

www.ckzamek.pl

Autorka: dr Katarzyna Chajbos

Wydawca:
Centrum Kultury ZAMEK
ul. Św. Marcin 80/82, 61-809 Poznań

Dyrektorka: Anna Hryniewiecka

POZnań*

Poznań 2020

www.cpe.ckzamek.pl

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

CPE o
CENTRUM PRAKTYK
EDUKACYJNYCH

Katarzyna Chajbos

Tekst, który czytacie, można nazwać podsumowaniem¹ projektu „Seniorzy zależni – użyteczne szkolenia dla kadr kultury” realizowanym przez Centrum Praktyk Edukacyjnych w Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu i finansowanym w ramach dofinansowania przyznanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W pierwszej części opisane zostały najważniejsze komponenty

i cele projektu, a w drugiej istotne i wartościowe elementy, które stanowią jego podstawę. Trzecia i ostatnia część zawiera rekomendacje.

Komponenty projektu

Działania projektowe rozpoczęły się wiosną 2020 roku dwoma weekendowymi warsztatami w gronie osób pracujących w obszarze animacji kultury, a także opieki nad osobami starszymi (także tymi o ograniczonej samodzielności). Uczestnikami warsztatów było 10 osób: 4 osoby z obszaru kultury, 5 osób z obszaru zdrowia i opieki społecznej, a także profesjonalna facylitatorka, osoba prowadząca cykl warsztatowy. Pierwszy zjazd poświęcony został rozpoznaniu i sprecyzowaniu celów projektu,

a także uzgodnieniu zakresu merytorycznego, który miał być podstawą do przygotowywania treści edukacyjnych dla osób chcących w przyszłości pracować z osobami starszymi z ograniczoną samodzielnością. Podczas drugiego zjazdu czas poświęcono przede wszystkim na przedyskutowanie formy, jaką powinny przybrać wspomniane treści edukacyjne.

W trakcie realizacji omawianego projektu (częściowo także ze względu na konieczność przeformułowywania działań podczas pandemii) powstało kilka kategorii materiałów edukacyjnych, które skierowane są przede wszystkim do osób zaangażowanych w obszar kultury, myślących o rozpoczęciu pracy z osobami starszymi (także tymi o ograniczonej samodzielności). Wśród nich znalazły się webinary, publikacja, karty oraz plakat.

¹ Określenie „podsumowanie” celowo nie jest zastąpione przez „ewaluację”, ponieważ odnosi się raczej do refleksji nad zrealizowanymi działaniami i wskazaniem proponowanych kierunków zmian i rekomendacji niż podsumowaniem badań w oparciu o narzędzia ewaluacyjne (autorka pisze z perspektywy uczestniczki projektu).

Sześć odcinków około 15-minutowych webinarów stanowi cykl, który zawiera informacje na temat sposobów i zasad pracy z osobami starszymi, a także szerokiego rozumienia kultury i jej społecznej wartości. Ważne, by podkreślić, że przyswojenie i zrozumienie treści przekazywanych przez te materiały wideo nie wymaga żadnej początkowej, wcześniejszej wiedzy, co sprawia, że cykl jest dostępny także dla osób, które nigdy nie współpracowały z osobami starszymi/ nie realizowały oferty do nich skierowanej.

„Seniorzy zależni – użyteczne rozwiązania dla kadr kultury” to publikacja, która zawiera z jednej strony teoretyczne i naukowe informacje o starości i funkcjonowaniu osób starszych (np. rozdziały „Starość czy starości” czy „Kulturowe konstrukty starości oraz opieki nad osobami starszymi”), a z drugiej praktyczne wskazówki na temat realizowania działań z seniorami zarówno z perspektywy animatora/ edukatorki, jak i instytucji kultury (np. rozdziały „Kultura – po co?” czy „Udana komunikacja”). Publikacja została napisana w bardzo przystępny i zrozumiały sposób, dzięki czemu ma duży potencjał edukacyjny.

Karty „Seniorzy i kultura – wskazówki dla kadr kultury” to fiszki z informacjami, które powinni przyswoić wszyscy pracujący z osobami starszymi (nie tylko tymi z ograniczoną samodzielnością). Przykładowe tytuły kart to „język dotyku”, „segmentacja seniorów”, „mapowanie demencji” czy „potencjały nie braki”. Na każdej z kart znajdziemy odniesienia do łączących się z nią treści z innych fiszek – ułatwia to utrzymanie zainteresowania czytelnika.

Ulotka projektowa, która wydrukowana bez składania może posłużyć także jako plakat, to skrót dziesięciu podstawowych zasad pracy z osobami starszymi w obszarze kultury (i projektów społecznych w ogóle). Jak piszą autorzy, ulotkę można potraktować „jako rodzaj <ściąg> albo swoistą <przypominajkę>, instrukcję działania”.

Cele i rezultaty projektu

We wniosku konkursowym skierowanym do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego możemy przeczytać, że opisywany tutaj projekt „ma na celu wyposażyć animatorów i menadżerów kultury w kompetencje, które usprawnią ich pracę w zakresie przygotowywania oferty dla osób starszych zależnych²”. Priorytetowym zatem rezultatem zaplanowanych działań jest edukacja

² Fragment opisu znajdujący się w sekcji „Zakres zadania i jego charakterystyka” formularza wniosku.

wspomnianych osób i uwrażliwienie ich na potrzeby i specyfikę funkcjonowania seniorów z ograniczoną samodzielnością. Projekt zaplanowano w 2019, a zrealizowano w 2020 roku. Z tego względu, na etapie planowania niemożliwe było uwzględnienie ograniczeń, które wiązać się będą z pandemią SARS-CoV-2. Jak ogromna większość działań w obszarze kultury, także opisywany projekt musiał ulec pewnym modyfikacjom.

Po zestawieniu treści wspomnianego wniosku konkursowego i zrealizowanych działań należy stwierdzić, że priorytetowy, edukacyjny cel projektu został osiągnięty, a zmiany „wymuszone” przez pandemię uwidoczniły się w narzędziach zastosowanych do jego realizacji. W drugiej połowie roku, co można wyczytać we wniosku, zaplanowano bowiem proces szkoleniowy dla przedstawicieli i przedstawicielek sześciu podmiotów kulturalnych (organizacji pozarządowych, instytucji, grup nieformalnych itd.) z całej Wielkopolski. Szkolenia miały obejmować nie tylko osoby związane z danym podmiotem, ale także innych ważnych aktorów lokalnej „sieci senioralnej” – np. reprezentantów samorządu, DPSów, Uniwersytety Trzeciego Wieku i Kluby Seniora czy miejscowe instytucje kultury. Ze względu na ograniczenia sanitarne niemożliwe okazało się przeprowadzenie spotkań

w kilkunastoosobowej grupie osób, dlatego realizatorzy projektu zrezygnowali ze wspomnianych wyżej szkoleń i zastąpili je udostępnianymi w internecie webinariami. Nie odbyły się także spotkania (mające przybrać formę zbliżoną do wizyt studyjnych) w każdym z sześciu podmiotów, dla wszystkich innych biorących udział w projekcie. Takie modyfikacje, jak wspomniano wyżej, nie wpłynęły na stopień realizacji głównego, edukacyjnego celu zaplanowanych działań. Zauważyć można jednak, że ograniczyły one możliwość realizacji przynajmniej jednego szczegółowego rezultatu opisanego we wniosku konkursowym, a mianowicie integrację „środowiska opiekunów osób starszych z animatorami kultury i wzajemne poznanie specyfiki swojej codziennej pracy”³. Ze względu na rezygnację z „offline-owego” cyklu szkoleń i spotkań po pierwsze niemożliwe było stworzenie pretekstu do spotkania dla osób, które – mimo że łączy je (współ)praca z osobami starszymi – rzadko znajdują czas, by wymienić się doświadczeniami. Tym samym nie udało się stworzyć lokalnych, międzyobszarowych (łączyjących kulturę, zdrowie oraz konteksty opiekuńcze) sieci wsparcia. Zabrakło także możliwości do regionalnej wymiany doświadczeń między animatorami i edukatorkami z obszaru kultury i opiekun(k)ami osób starszych – nie odbyły się bowiem wspomniane spotkania podsumowujące w każdym z podmiotów. Mimo że warunki pandemii w pełni usprawiedliwiają opisane zmiany, należy zauważyć, że inicjatywy mające na celu integrację i sieciowanie osób

³ Fragment opisu znajdujący się w sekcji „Opis zadania” formularza wniosku.

zaangażowanych w działania dla osób starszych są bardzo nieliczne i dlatego ich realizacja w ramach projektu była tak istotna⁴.

Subiektywnie o najważniejszych wartościach projektu

Autorzy projektu we wniosku konkursowym dość jednoznacznie wskazują na edukacyjny cel zaplanowanych działań. Poza potencjałem zwielokrotniania zasobów przez dokształcanie i inspirację rezultaty projektu wykraczają poza aspekt szkoleniowy. Poniżej znajduje się krótka lista dodatkowych, ale bardzo istotnych cech zrealizowanego działania, które zwiększają jego atrakcyjność i potencjał dalszego oddziaływania.

Międzysektorowość i międzyobszarowość jako konieczność

Łączenie pochodzących z różnych obszarów zasobów i narzędzi pracy jest wpisane w projekt „Seniorzy zależni – użyteczne szkolenia dla kadr kultury” i ze względów merytorycznych po prostu konieczne. To, co zwraca jednak uwagę i jest pozytywnie wyróżniającą się cechą projektu, to realizowanie wspomnianej międzyobszarowości poprzez bezpośrednią współpracę osób reprezentujących kulturę i opiekę społeczną. Warsztaty wydobywcze, podczas których ustalono niezbędne podstawy dla wszystkich projektowych treści edukacyjnych, opierały się na wiedzy i doświadczeniu tych osób. Większość z nich przyznała podczas warsztatu, że po raz pierwszy uczestniczy w takim spotkaniu, a fakt zaproszenia do niego był dla nich z jednej strony dowodem uznania ich profesjonalnej drogi zawodowej, a z drugiej obdarzeniem istotnym kredytem zaufania. Nierzadko usłyszeć można było także głosy wyrażające zdziwienie oraz zmęczenie: zdziwienie dlatego, że pomysły i przekonania osób z innym doświadczeniem były dla niektórych zaskakujące; zmęczenie, ponieważ wspólna praca niekiedy była bardzo wymagająca. Ostatecznie, decyzja, by uzależnić istotną część projektu od spotkania nieznanymi, była ryzykiem, które warto było podjąć – uczestnicy bardzo zaangażowali się w pracę i chętnie dzielili pomysłami. Dodatkową korzyścią było wzajemnie poznanie się uczestników, a także otwarcie się na innowacyjną⁵ formułę współpracy.

Odczarowywanie stereotypów

⁴ „Namiastką” integracji międzyobszarowej można nazwać spotkaniem uczestników warsztatów wydobywczych, które odbyły się wiosną.

⁵ „Innowacyjną” – rozumianą jako praktykę rzadko spotykaną i nieznaną.

Krzywdzące uproszczenia (stereotypy) czy koncentrowanie się na trudnościach i deficytach grupy odbiorców dość często towarzyszą działaniom skierowanym do osób starszych (także tych z ograniczoną samodzielnością). W opisywanym projekcie zdecydowano się je wprost zaadresować. Po pierwsze podczas warsztatów sformułowano wszystkie potencjalne błędy, które można popełnić podczas współpracy z osobami starszymi. Po drugie, skorzystano ze wspomnianej listy podczas opracowywania materiałów edukacyjnych dla kadr kultury – spisane tam zasady dobrych projektów senioralnych wprost zaprzeczają wspomnianym wcześniej uproszczeniom.

Odczarowywanie stereotypów jest jedną z najważniejszych funkcji projektów społecznych – w opisywanym tutaj projekcie zostały one zaadresowane w większości materiałów edukacyjnych. Skuteczność tego odczarowywania będzie jednak zależała przede wszystkim od tego, co dopiero ma się wydarzyć – upowszechnienia publikacji, webinarów i innych materiałów⁶.

Praktyczność jako priorytet

Zarówno cel opisywanego projektu, jak i materiały, które wyprodukowano, były określane przez uczestników jako „praktyczne”. Zgodnie z definicją Słownika Języka Polskiego⁷ to określenie odnosi się do trzech znaczeń. Po pierwsze, oznacza „oparty na praktyce”; „przeznaczony do zastosowania w praktyce” – w tym sensie w projekcie rzeczywiście oparto się na doświadczeniach uczestników warsztatów wydobywczych, a także jednoznacznie wskazano grupę docelową oferty edukacyjnej (kadry kultury, osoby chcące prowadzić działania z zakresu kultury z seniorami). Po drugie, definicja odsyła do znaczenia „przydatny do czegoś” – w tym sensie sformułowano bardzo konkretne zasady i informacje przydatne w pracy z osobami starszymi o ograniczonej samodzielności. Po trzecie praktyczny według autorów definicji to także „dbający o swoje sprawy życiowe” – takie określenie wydaje się synonimiczne do „potrzebny”. Postępujące zjawisko starzenia się społeczeństw, niewystarczające przygotowanie instytucji i podmiotów kultury do pracy z seniorami, niewielka oferta kulturalna dla tej grupy odbiorców i odbiorczyń to wyzwania, które stały się częścią diagnozy opisanej we wniosku konkursowym opisywanego projektu. To, czy możemy nazwać go potrzebnym i praktycznym w tym sensie zależy z jednej strony od jakości materiałów edukacyjnych – w tym przypadku, po rozmowach z uczestnikami projektu, można z dużym prawdopodobieństwem to potwierdzić⁸. Z drugiej strony, potrzebny projekt to taki, który odpowiada na potrzeby grupy

⁶ Więcej na ten temat przeczytać można w rekomendacjach.

⁷ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/praktyczno%C5%9B%C4%87.html> / dostęp 09.01.2021 r.

⁸ Warto jednak przeprowadzić (auto)ewaluację tych materiałów.

docelowej i pozwala na zwiększenie jej zasobów – tutaj wiele zależy od tego, jak szeroko i skutecznie przeprowadzona zostanie akcja upowszechniania wyprodukowanych materiałów.

Kultura jako narzędzie

Bardzo ważnym, można powiedzieć, że konstytuującym zasadność projektu jego elementem było przekonanie autorów o słuszności traktowania kultury jako narzędzia do tworzenia więzi społecznych, poprawy jakości życia, a ostatecznie: zmiany społecznej. Warto zauważyć i docenić promowanie takiego rozumienia kultury wśród osób na co dzień związanych z innymi obszarami: zdrowiem i opieką społeczną, a także samych animatorów i edukatorek. Jak pokazują wyniki badań nad realizowanymi działaniami kulturalnymi⁹, często bowiem osoby realizujące działania kulturalne posługują się dość wąską, artystyczną definicją kultury, która choć wartościowa, to trafia jedynie do części z jej odbiorców i odbiorczyń.

REKOMENDACJE/ KIERUNKI DZIAŁAŃ

Wyprodukowane materiały edukacyjne zostały zaprojektowane tak, że przede wszystkim służyć mogą osobom działającym w obszarze kultury, jednak warto zaproponować je także np. nieformalnym opiekunom osób starszych. Ze względu na duży stopień zmedykalizowania problematyki starości nie ma wiele przystępnych źródeł informacji na temat sposobów spędzania czasu z seniorami, także ich potrzeb w tym zakresie. Publikacja i inne materiały projektowe mogłyby służyć za inspirację do spędzania czasu z podopiecznymi. Dodatkowo udostępnienie publikacji osobom zawodowo zajmującymi się osobami starszymi (formalni opiekunowie i opiekunki) mogłoby ułatwić wyobrażenie sobie, jak mogłaby wyglądać współpraca z animatorami i edukatorkami kulturowymi w ich podmiocie.

Wspomniane materiały warto poddać (auto)ewaluacji, która pomoże z jednej strony udoskonalić je w przyszłości, a z drugiej pośrednio może przyczynić się do bardziej efektywnego ich upowszechnienia. Przykładowe płaszczyzny ewaluacji wyprodukowanych materiałów mogą objąć czytelność przekazywanych treści, dostosowanie do potrzeb grupy docelowej, możliwość szybkiego zastosowania proponowanych rozwiązań, kompleksowość przekazywanych treści, itd.

⁹ Vide raport badawczy „Edukacja kulturowa i współpraca”; raport dostępny na stronie www.ckzamek.pl/cpe

W związku z pandemią niemożliwe było zrealizowanie lokalnych spotkań, także tych z seniorami. W konsekwencji nie odbyły się konsultacje rekomendacji wypracowanych przez uczestników warsztatów wydobywczych, a także projektowych materiałów edukacyjnych. Warto przemyśleć, jak jeszcze na etapie ich upowszechniania czy ewaluacji włączyć seniorów w działania projektowe.

Podczas warsztatów wydobywczych uczestnicy poruszyli kilka kwestii, które wzbudzały szczególne zainteresowanie i ich zaangażowanie w dyskusję. Jedną z nich był temat łączenia celów artystycznych i terapeutycznych oraz ewentualnego oddzielenia profesjonalnej terapii od działań z zakresu animacji społeczno-kulturowej. Kontynuowanie rozważań na temat sposobów łączenia tych celów, a także osób, które za ich realizację odpowiadają, może okazać się owocne dla kolejnych praktycznych rozwiązań dedykowanych osobom starszym o ograniczonej samodzielności.

Po zakończeniu projektu szczególnie ważne jest, by odpowiednio wykorzystać jego rezultaty (w tym przypadku są to materiały edukacyjne). Poniżej lista proponowanych działań:

- Spotkania (online lub hybrydowe) wokół publikacji dla osób zainteresowanych rozpoczęciem projektowania działań dla i z osobami starszymi zależnymi (podmioty kultury, indywidualnie działający animatorzy i edukatorki, zainteresowani opiekunowie seniorów i senierek);
- Spotkania (online lub hybrydowe) na temat użyteczności narzędzi kultury dla rozwoju i zdrowia osób starszych z ograniczoną samodzielnością. Grupą docelową mogłyby być różne podmioty działające w obszarze opieki społecznej;
- Spotkania lokalne – realizowane na wzór tych warsztatów, które zostały pierwotnie zaplanowane w drugim etapie realizowania działań projektowych (bardzo istotny jest tutaj aspekt sieciowania lokalnych podmiotów);
- Wysyłka materiałów edukacyjnych do partnerów i znanych podmiotów kultury;
- Indywidualne konsultacje i rozmowy z animatorami i edukatorkami kulturowymi, ale także z przedstawicielami i przedstawicielkami opieki społecznej (pracownicy domów pomocy społecznej i opieki, senioralnych organizacji pozarządowych, itd.).